

Blikk på Norden

1. Konjunkturutvikling i Norden
2. Blikk på arbeidsmarkedene i Norden
3. utfordringer for den nordiske modellen
4. Fagorganisering og LOs andel

September 2017

1. KONJUNKTURUTVIKLING I NORDEN

De nordiske økonomiene er til dels ulike. Nærings- og industrivirksomhetene er forskjellige, og det gir seg utslag i ulike konjunkturutviklinger.

Norge og norsk økonomi er fortsatt preget av oljenedturen som også tynger fastlandsøkonomien. Takket være kraftige penge- og finanspolitiske stimulanser, synes fastlandsøkonomien å ha passert bunn og klart seg bedre enn man først trodde. I år og neste år forventes norsk økonomi å stabilisere seg med noe sterkere vekst og noe lavere arbeidsledighet. Ellers er norsk økonomi fortsatt relativt robust med solid overskudd i både utenriksøkonomi og offentlige finanser.

Sverige og svensk økonomi har opplevd sterk vekst. De siste to årene har svensk økonomi vokst raskere enn verdensøkonomien. Arbeidsledighet har gått ned. Den svenske Riksbanken har et dilemma – ekstremt lave renter vs. en høykonjunktur. Det er utsikt til en viss nedbremsing i Sverige, og svensk økonomi vil vokse noe saktere i år og neste år.

Danmark og dansk økonomi har opplevd stagnasjon i midten av 2015 og svak vekst i 2016. Det er imidlertid bedre utsikter for dansk økonomi og det forventes høyere økonomisk vekst i 2017 og 2018. Danmarks pengepolitiske skjebne er sterkt knyttet til eurolandene, og en sterk dansk krone gjør det vanskeligere å sette opp renten.

Finland og finsk økonomi har hatt flere vanskelige år. Finnene har redusert lønningene ved å øke arbeidstiden uten kompensasjon. Det har bidratt til å gjøre finsk eksport mer konkurransedyktig. Lønnsreduksjoner kan imidlertid ikke lett gjentas, og en kan merke seg at den finske sparingen nå er negativ. Finland ligger fortsatt i en ikke så gunstig situasjon, med dobbelt underskudd (i utenriksøkonomi og i offentlige finanser). Utsiktene for Finland er blitt bedre, men de er ennå ikke lyse.

Island og islandsk økonomi har kommet seg sterkt fra nedturen i forbindelse med finanskrisen. I fjor har Island en økonomi vekst på over 7 pst., som er sterkere enn Kina. En enorm tilstrømming av turister de siste årene har gitt islandsk økonomi et kraftig løft. Island har i underkant av 340 000 innbyggere. I år er det ventet at over 2 millioner turister skal ta turen dit. Men turismeveksten kan være et tveegget sverd. Både IMF og flere av landets sjeføkonomer har uttrykt bekymring for at utviklingen kan føre til en overoppheting av den islandske økonomien, idet den voldsomme veksten har lagt press på islandsk krone, infrastruktur og det allerede oppblåste bolig- og arbeidsmarkedet. Inflasjonstakten stiger. Ifølge OECD ventes nå en avdemping i den islandske økonomien i år og neste år. Arbeidsledighet vil stabilisere seg på rundt 3 pst.

Nøkkeltall for konjunkturer i Norden

	2016	2017	2018
<u>Norge</u>			
BNP (fastland) (% vekst)	0,9	1,9	2,2
Arbeidsledighet (%)	 4,7	4,4	4,2
Inflasjon (KPI) (%)	3,5	1,9	1,8
Offentlig budsjettbalanse (% BNP)	3,1	4,1	4,5
Driftsbalanse (% BNP)	4,9	8,5	8,8
<u>Sverige</u>			
BNP (% vekst)	3,1	2,7	2,3
Arbeidsledighet (%)	 6,9	6,5	6,4
Inflasjon (KPI) (%)	1,0	1,6	1,8
Offentlig budsjettbalanse (% BNP)	0,9	1,0	1,0
Driftsbalanse (% BNP)	4,7	5,2	5,3
<u>Danmark</u>			
BNP (% vekst)	1,3	1,6	2,1
Arbeidsledighet (%)	 6,2	6,5	6,5
Inflasjon (KPI) (%)	0,2	1,2	1,3
Offentlig budsjettbalanse (% BNP)	-0,9	-0,8	-0,4
Driftsbalanse (% BNP)	8,1	8,5	8,7
<u>Finland</u>			
BNP (% vekst)	1,4	2,0	1,5
Arbeidsledighet (%)	 8,8	8,5	8,2
Inflasjon (KPI) (%)	0,4	1,2	1,5
Offentlig budsjettbalanse (% BNP)	-1,9	-1,7	-1,4
Driftsbalanse (% BNP)	-1,1	-1,2	-0,7
<u>Island</u>			
BNP (% vekst)	7,2	5,3	2,6
Arbeidsledighet (%)	 3,0	2,8	3,0
Inflasjon (KPI) (%)	1,7	2,4	3,5
Offentlig budsjettbalanse (% BNP)	17,2	0,9	1,5
Driftsbalanse (% BNP)	8,0	5,2	5,6

Kilde: Anslag fra OECD Economic Outlook (juni 2017). SSB for BNP Fastlands-Norge.

2. BLIKK PÅ ARBEIDSMARKEDENE I NORDEN

De nordiske lands arbeidsmarkeder har fortsatt markerte særtrekk sammenliknet med andre land:

- Sysselsettingen er høyere
- Arbeidsløsheten lavere
- Forskjellen mellom kvinner og menn er mindre

Det er også et særtrekk ved Norden at befolkningsveksten gjennomgående er større enn andre steder.

Det mest markerte institusjonelle særtrekket er imidlertid at det organiserte arbeidsliv er så fremtredende i de nordiske arbeidsmarkeder. Avstanden til andre land er enda mer markert på det området enda enn for velferdsstatens vedkommende.

Særlig arbeiderbevegelsens partier (gjennom SAMAK) og organisasjoner (Landsorganisasjonene) har nær kontakt og samarbeid på nordisk plan. I det følgende omtales viktige trekk i arbeidsmarkedsutvikling og fagorganisering som bakgrunn for slike aktiviteter.

a) Befolknings- og jobbvekst

Ser vi på det siste året (1.kv.2016 - 1.kv. 2017), er:

- Jobbveksten sterk i Island og Sverige
- Nedgang i Danmark og Norge
- I Norge og Danmark så svak at sysselsettingsraten fortsetter å avta

Sysselsetting og befolkning i Norden, 15-74 år, 2016

% endring fra året før

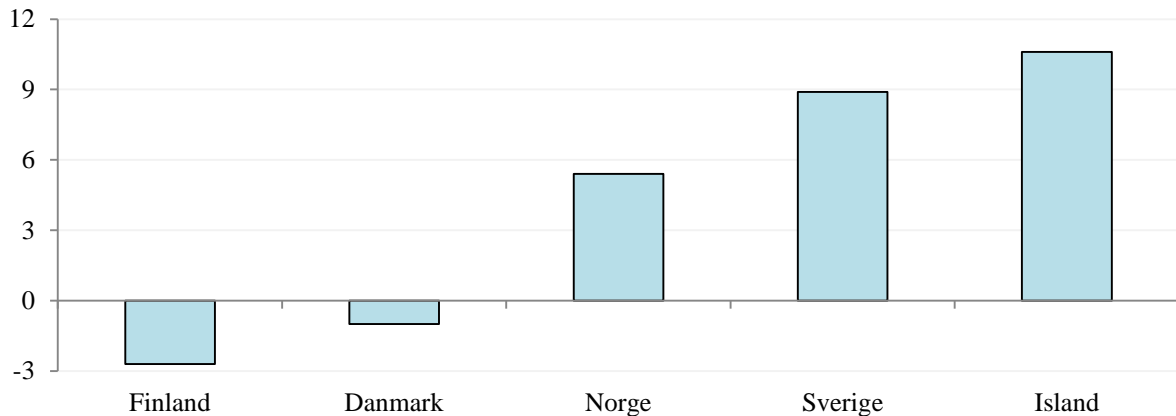
	Befolkning	Sysselsetting	Sysselsettingsrate
Danmark	0,6	-1,4	-1,3
Finland	0,0	0,5	0,2
Sverige	1,1	2,3	0,8
Island	2,2	3,9	1,3
Norge	0,9	-0,5	-0,9

Kilde: Eurostat

Ser vi det i noe lenger perspektiv, på perioden etter finanskrisen, er:

- Antall jobber nå kommet mer enn 5 prosent høyere enn før finanskrisen i Island, Norge og Sverige
- Omtrent på samme nivå i Danmark
- Klart under i Finland

Sysselsettingsendring siden 2008
Prosent, 1.kv.2008 – 1.kv.2017, 15-74 år

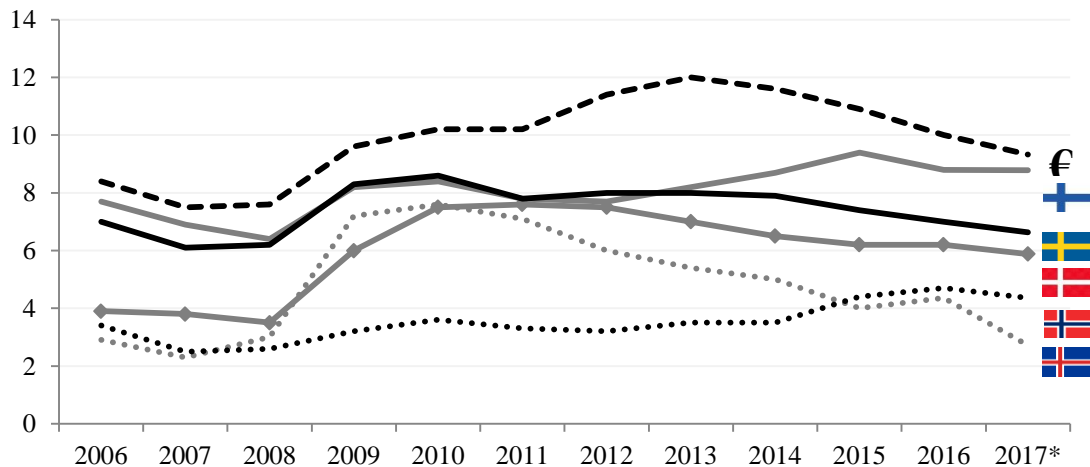
Kilde: Eurostat

b) Målt arbeidsløshet

Utviklingen i arbeidsløsheten vil normalt avspeile jobbvæksten og gå ned når denne er større enn tilgangen av nye arbeidssøkere.

De siste årene viser nedgang i arbeidsløshet i Euroområdet, Danmark, Island og Sverige. I Finland og Norge har den derimot steget de siste årene.

Arbeidsløshet i pst. av arbeidsstyrken

Kilde: OECD, harmonisert arbeidsløshet.

*2017: 1.halvår 2017

De siste OECD-tallene for mest mulig sammenliknbare ("harmoniserte") data, gjengitt i figuren, viser at de nordiske land også startet på ulike nivåer for arbeidsløshet før finanskrisen. Norge og Island har i dag fortsatt lav arbeidsløshet relativt, mens Sverige og Danmark har et relativt høyt nivå på arbeidsløshet. Finland har nærmet seg Euro-området som er klart høyst bland de nordiske landene.

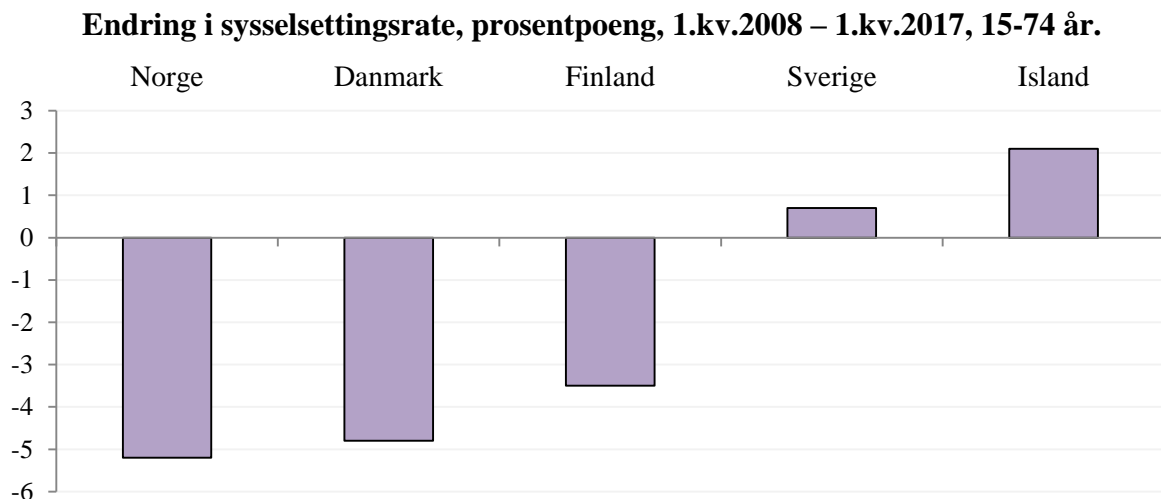
c) Synkende andel i jobb; fall i sysselsettingsrater

Tallene som uttrykker arbeidsløshetsnivået kan lett undervurdere omfanget av den reelle arbeidsløsheten, særlig i dårlige tider. Dårlige utsikter for å få jobb medfører at flere unnlater å søke jobb, og vil dermed ikke regnes med i ledighetsstatistikken.

En annen indikator for situasjonen på arbeidsmarkedet er hvor stor andel som er jobb. Da tallfester man indirekte også det motsatte: hvor stor andel som ikke er i arbeid enten de telles som arbeidsløse eller ikke.

Andelen sysselsatte er fortsatt høyere i Norden enn i andre land. Det skyldes i noen grad at arbeidsløsheten er lavere. Men det avspeiler først og fremst at arbeidsmarkedet mobiliserer flere til arbeid enn i andre land. Vi sier at yrkesaktiviteten er relativt høy. Det er særlig blant kvinner denne forskjellen fra andre land er markert. Men den høyere yrkesdeltakelsen gjelder også de eldre, der de nordiske land ligger over de andre; dog mindre markert i Danmark og Finland.

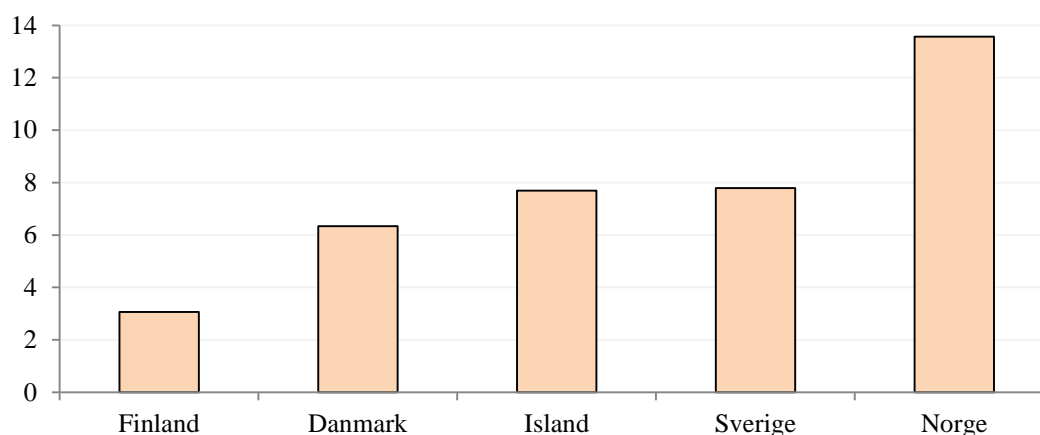
Finanskrisen medvirket til at nivået målt som sysselsettingsrate fikk en knekk nedover også i våre land. Fallet i sysselsettingsrate etter 2008 har vært klart størst i Norge, Finland og Danmark, mens det var en oppgang i Island og Sverige.

Kilde: Eurostat

Det er flere forhold som påvirker sysselsettingsratene. Graden av økonomisk vekst og demografiske forhold er to av de mest sentrale. Norge skiller seg ut med en særlig høy befolkningsvekst, noe som gjør at sysselsettingsraten går ned til tross for at jobbveksten her har vært større enn i de andre nordiske landene.

Befolkningsvekst i prosent 1.kv.2008 – 1.kv.2017, 15-74 år

Kilde: Eurostat

Sammenhengen mellom befolknings- og sysselsettingsutvikling er nærmere beskrevet i den etterfølgende tabell, som sammenstiller tallene i figurene foran.

Endring sysselsettingsrate, befolknings- og sysselsettingsvekst 1.kv.2008 – 1.kv.2017, 15-74 år

	Endring sysselsettings-rate, prosentpoeng	Befolkningsvekst, prosent	Sysselsettingsvekst, prosent
Danmark	-4,8	6,3	-1,0
Finland	-3,5	3,1	-2,7
Sverige	0,7	7,8	8,9
Island	2,1	7,7	10,6
Norge	-5,2	13,6	5,4

Kilde: Eurostat

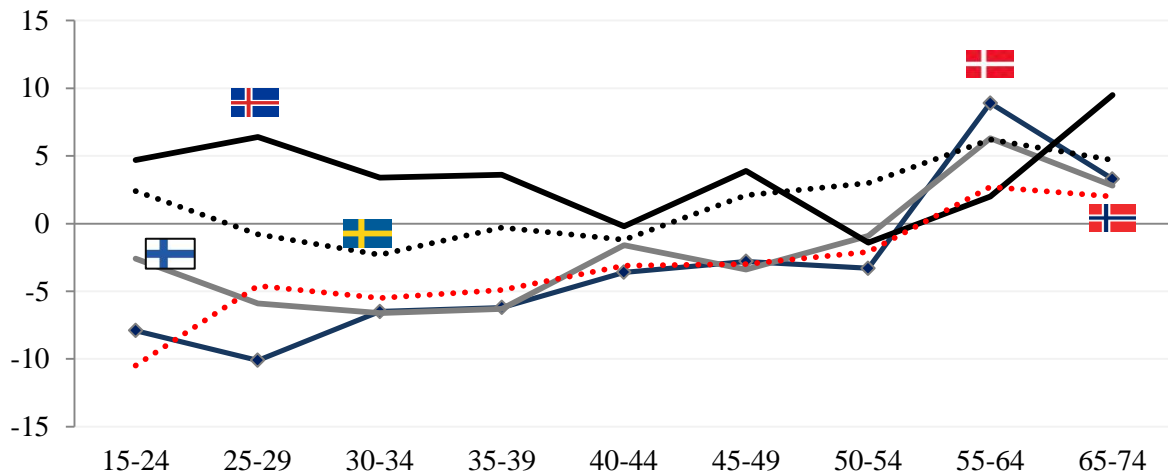
d) Bedre for seniorer og kvinner.

Som vi viste foran, har utviklingen i sysselsettingsraten (andelen i jobb) vært ulik landene imellom. Det er likevel et felles trekk at de eldre har kommet bedre ut enn de unge.

Figuren nedenfor viser en relativt parallell aldersfordelt endring i sysselsettingsrate i alle de nordiske landene.

Nedgangen i sysselsettingsrate er størst i de yngre aldersgruppene, mens andelen i befolkningen som er sysselsatt har gått opp blant de over 55 år i alle land.

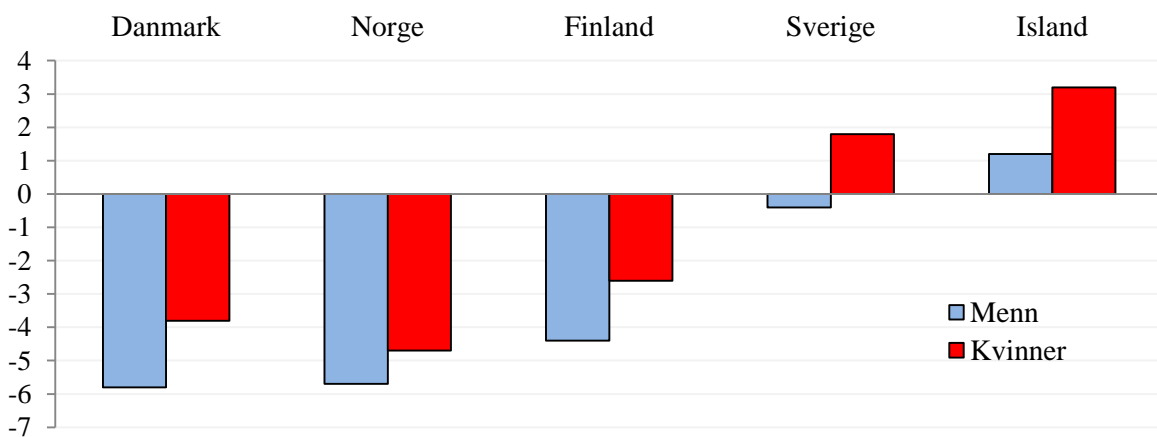
Endring i sysselsettingsrate. 1.kv.2008 - 1.kv.2017, etter alder

Kilde: Eurostat.

Nedgangen i sysselsettingsrate er større blant menn enn blant kvinner i alle nordiske land. Dette kan ha sammenheng med at menn i større grad enn kvinner er sysselsatt i konjunkturutsatte næringer, men også en tendens til mer likestilt yrkesdeltakelse over tid. Særlig for Norges del spiller det også inn at innvandringen fra EU-land i Øst-Europa har vært større blant menn enn blant kvinner.

Endring i sysselsettingsrate 1.kv.2008 - 1.kv.2017, 15-74 år, etter kjønn

Kilde: Eurostat.

VEDLEGG

Det enkelte land i prosent av Norden samlet, 2016

	Folketall	Sysselsetting	BNP
Sverige	37,0	37,7	35,4
Danmark	21,5	21,8	21,2
Finland	20,6	18,8	16,4
Norge	19,6	20,3	25,7
Island	1,3	1,5	1,4

Kilde: Eurostat/Nasjonaltregnskapene

Sysselsettingsrater i Norden, etter alder, 2016

Totalt	Danmark	Finland	Sverige	Island	Norge
15-74 år	65,8	59,9	67,1	81,3	67,2
15-24 år	58,3	41,7	44,5	77,6	48,5
25-54 år	82,5	79,9	86,0	89,9	82,7
55-64 år	67,8	61,4	75,5	84,6	72,6
65-74 år	14,1	10,6	15,7	40,4	18,7

Kilde: Eurostat

Sysselsetting og befolkning i Norden, 15-74 år, 2016

	Befolkning i 1000	% endring fra året før	Sysselsetting i 1000	% endring fra året før	Sysselsettingsrate i %	p.p. endring fra året før
Danmark	4 320,1	0,9	2 839,7	3,2	65,8	1,5
Finland	4 090,9	0,2	2 448,1	0,5	59,9	0,2
Sverige	7 322,4	0,9	4 909,9	1,5	67,1	0,4
Island	234,3	1,6	190,5	3,7	81,3	1,6
Norge	3 925,1	1,0	2 638,2	-0,1	67,2	-0,8

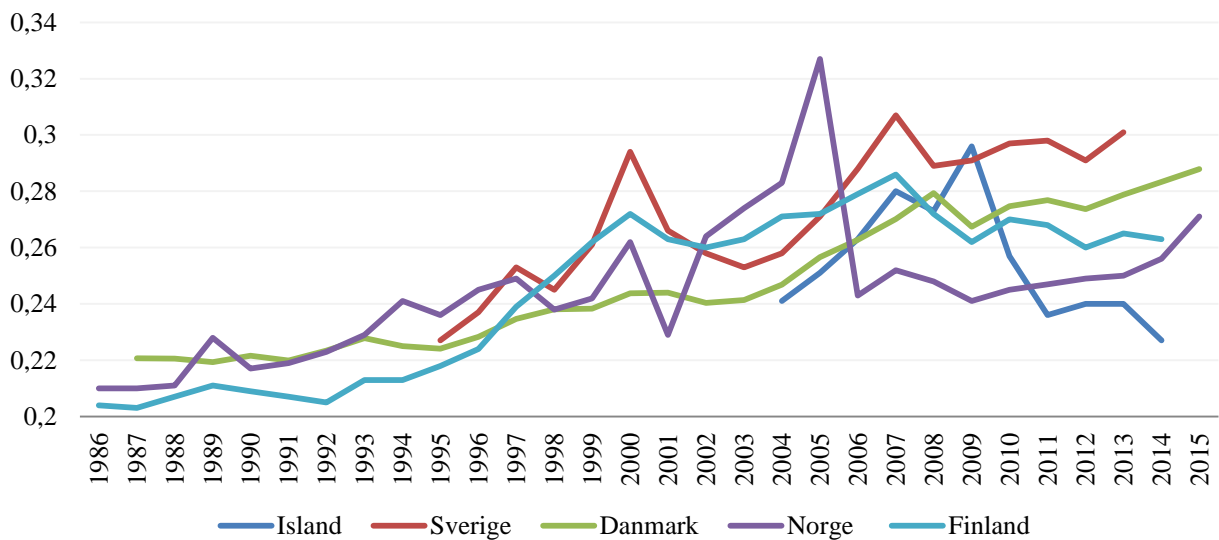
Kilde: Eurostat

3. UTFORDRINGER FOR DEN NORDISKE MODELLEN

Ulikhet

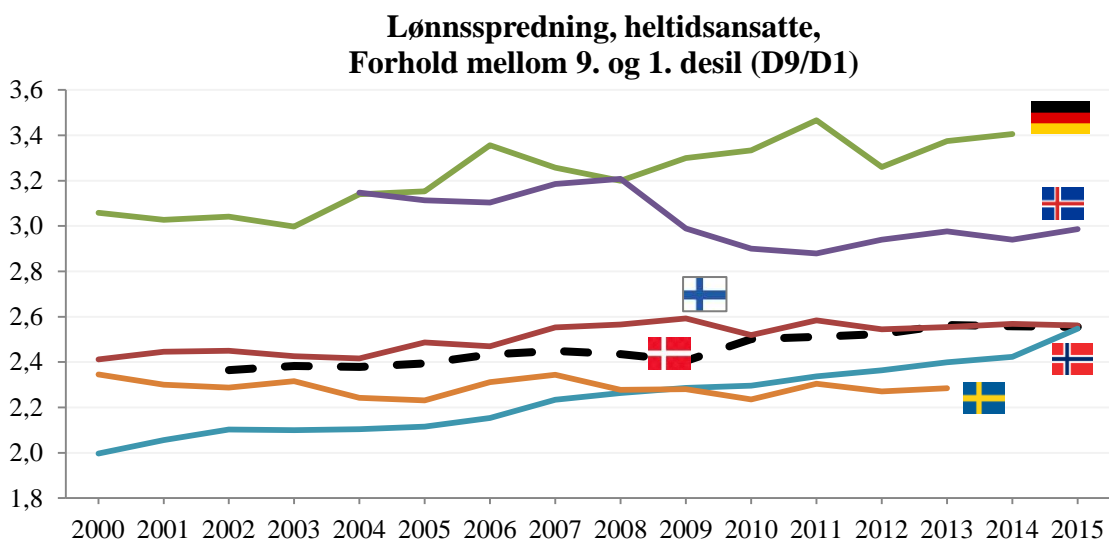
Det er to viktige årsaker til at Gini-koeffisientene varierer, det er økonomiske konjunkturer og skatteregler. Det er for eksempel den økonomiske veksten fram til krisa i 2008 som forklarer utviklingen i Gini-indeksen for Island, mens for Norge er det tilpasninger til skatteregler som forklarer de største variasjonene i Gini-indeksen på 2000-tallet. Men ser man bort fra kortsiktige variasjoner, er tendensen økende ulikhet for de nordiske landene de siste 30 årene.

Figur 3-1: Gini-indeks (etter skatt og overføring)

Datakilder: De ulike landenes statistikkbanker.

Figur 3-2: Ulikhet i arbeidslivet – lønnspredning

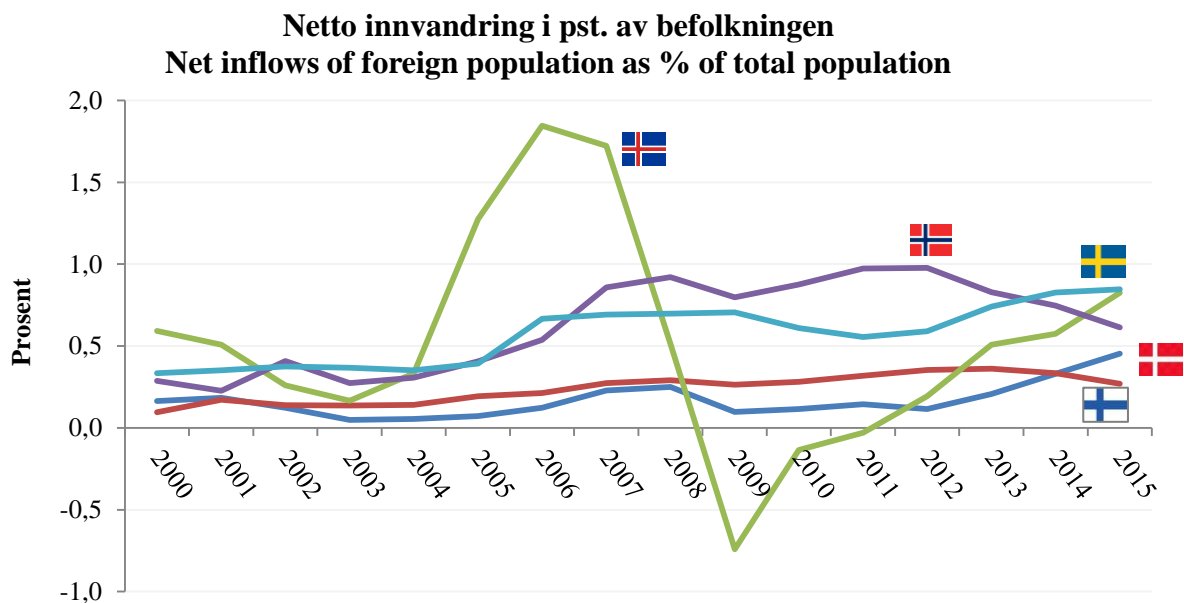

Datakilde: OECD. Bruttolønn for heltidsansatte.

Nivåmessig har de nordiske landene, bortsett fra Island, fortsatt liten lønnsulikhet sammenlignet med andre OECD-land. Island har på den ene siden hatt en sterk nedgang i lønsspredningen i det siste ti-året mens Norge på den annen siden har hatt en relativt sterk oppgang.

Innvandring

Figur 3-3: Nettoinnvandring i pst. av befolkningen

Datakilde: OECD, Eurostat

Etter EU-utvidelsene østover har innvandringen til de nordiske landene økt. Det har vært store svingninger hos Island knyttet til konsekvensene av finanskrisen på arbeidsmarkedet, men for andre nordiske land har økningen holdt seg noenlunde oppe. I perioden 2004-2012 hadde Norge en forholdsvis sterkest økning av netto innstrømning av utlendinger. For det meste utgjorde denne innstrømningen av utlendinger 1 pst. av befolkningen (ca. 50 000 personer netto). Særlig etter oljeprisfallet i 2014, har nettoinnvandringen til Norge gått noe ned. Den sterke veksten i svensk, dansk og islandsk økonomi har derimot økt nettoinnvandringen i disse landene slik at den i nå er høyest i Sverige og Island.

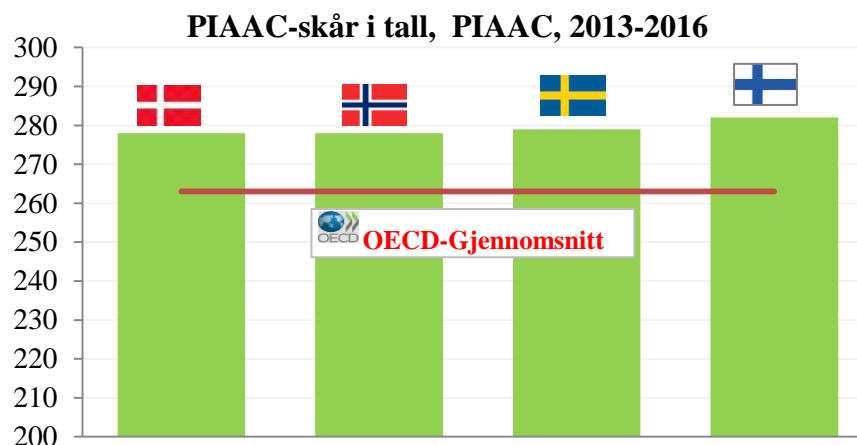
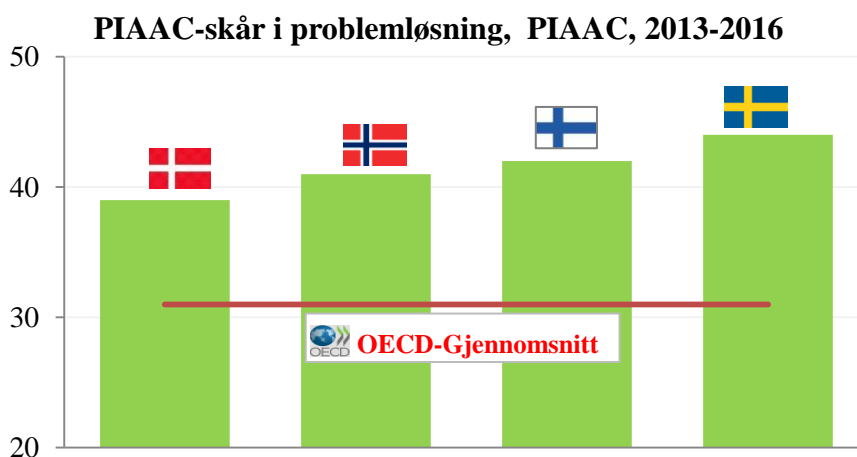
Innvandringen er utfordrende for de nordiske arbeidslivsmoellene. Moellene bygger på at en høy andel av befolkningen er i arbeid, slik at det sikres et høyt skattenivå for å finansiere en omfattende velferdsstat. Samtidig krever partenes ansvar for arbeidslivspolitikken en viss organisasjonsgrad. Oppslutning om moellen krever også små lønnsforskjeller. På alle disse tre områdene har innvandringens konsekvenser i arbeidsmarkedet utfordret moellen. Lavlønnspresset har tiltatt i styrke, andelen innenlandskfødte i arbeid har falt, særlig blant grupper som har opplevd en tøffere kamp om arbeid, og organisasjonsgraden har falt – særlig i Norge.

Kompetanse

Utviklingen av kompetansen i befolkningen er vesentlig for å opprettholde velferden framover. Jobber som skapes krever høyere kompetanse enn jobber som forsvinner. Den nordiske modellen med små lønnsforskjeller framskynder denne prosessen. Nordiske land er typisk mest digitaliserte i verden. Globalisering, migrasjon og digitalisering går fortere enn tidligere. Da må også kompetansehevingen øke tilsvarende.

Heldigvis produserer også de nordiske land høy fokus på kompetanseheving. Resultatene fra OECDs undersøkelse om voksnes ferdigheter (PIAAC), har vært mindre diskutert enn resultater fra PISA-undersøkelser for barn og unge. I følge PIAAC er Norden i toppen i målte "nøkkel-ferdigheter". Undersøkelsen måler ferdighetene på tre områder: Leseferdighet, tallforståelse og problemløsning i IKT-miljø.

Forskning tyder bl.a. på at små lønnsforskjeller, gode samarbeidsrelasjoner og selvstendige, kunnskapsrike medarbeidere er viktige faktorer bak de gode resultatene når det gjelder produktivitet, inkludering og læring i arbeidslivet.

4. FAGORGANISERING OG LOs ANDEL

Et bærende element i den nordiske modellen er et velorganisert arbeidsliv med høg organisasjonsgrad og breie koordinerende hovedorganisasjoner¹.

De nordiske landene, og særlig Danmark, Finland, Island og Sverige, har lenge vært de landene i verden som har høyest organisasjonsgrad på arbeidstakersida. Dette kan delvis tilskrives ordninger der arbeidsløshetsstrygda har vært organisert gjennom arbeidsløshetskasser², administrert av bransjevise eller yrkesbaserte fagforbund.

Organisasjonsgraden har imidlertid sunket i Norden, og siden år 2000 særlig i Sverige.

Organisasjonsgraden totalt iflg Fafo

	Finland*	Danmark**	Norge**	Sverige***	Island***
1985	69,1	69,8	56,5	78,0	
1990	72,5	68,2	57,3	80,2	
1995	80,4	73,1	56,4	83,9	
2000	75,0	71,5	52,8	80,0	
2005	70,6	71,7	50,4	78,0	85,1
2008	69,8	67,9	49,1	71,0	84,6
2009	69,2	67,4	49,6	71,0	84,9
2010	68,6	66,9	49,8	71,0	85,2
2011	69,6	67,3	49,2	70,0	85,0
2012	69,8	69,6	49,2	70,0	85,3
2013	69,0	69,2	49,1	70,0	88,9
2014		67,7	49,5	70,0	90,4
2015			49,1	69,0	91,6
2016			49,0	69,0	90,4

*OECD-tall

** Registerdata, revidert fra år 2000

*** Arbeidskraftundersøkelser

For LO-ene i Norden er det ikke bare nedgang i samla organisasjonsgrad som kan bekymre. Også LOs andel av de som er organiserte har vært langsiktig fallende i hele Norden, slik den etterfølgende tabell viser.

LO-andelen av de fagorganiserte har gått ned i alle nordiske land³. Det er altså en dobbel negativ effekt for LO-ene. Man taper andel av en andel organiserte som også går tilbake.

¹ Se Jon Erik Dølvik: *Grunnpilarene i de nordiske modellene* (Nordmod2030)

² A-kasser

³ Data for Island mangler

Andelen som er tilknyttet LO i prosent av totalt antall organiserte yrkesaktive

	Danmark	Finland	Sverige	Norge	Island
1970			63	75	
1975			61	73	
1980			60	67	
1985	66		58	62	
ca. 1990	64	58	57	58	
ca. 1995	65	54	54	55	
ca. 2000	62	51	51	56	
ca. 2005	60	50	47	52	
ca. 2010	53	47	46	50	
2013	48	46	44	49	
2014	47		44	49	56
2015				49	
2016				49	

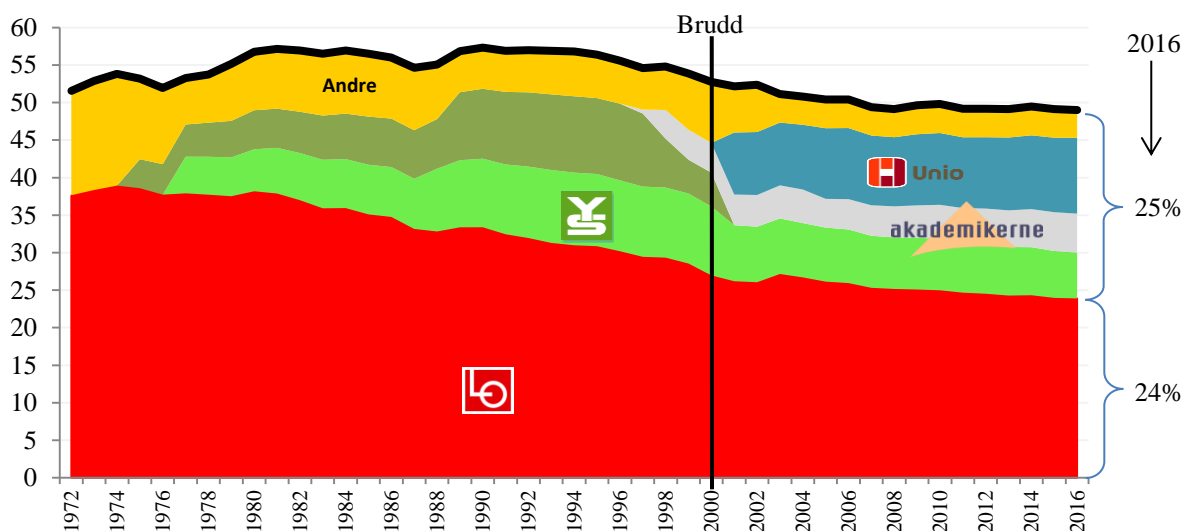
Kilde: Fafo

Litt mer om Norge

I 2016 hadde LO i underkant av 590 000 yrkesaktive medlemmer slik det nå beregnes⁴. Organisasjonsgraden i alt var da 49 pst, og LOs andel som den dominerende hovedorganisasjonen var også 49 pst av de organiserte.

En knapp halvpart av lønnstakerne har vært organisert i Norge etter 2007. YS og LO har begge hatt svak tilbakegang i organisasjonsgrad de seinere år, mens Akademikerne og Unios organisasjonsgrad har økt litt.

Organisasjonsgrad etter hovedorganisasjon i Norge over tid

Kilde: TBU (Fafo/SSB)

Endringene i LOs tall for yrkesaktive medlemmer de aller siste år har avspeila nedgangen i sysselsetting knyttet til oljenedturen, samtidig som nye, mindre forbund har sluttet seg til LO som hovedorganisasjon.

⁴ Tallene er revidert av Fafo fra år 2000 etter endring av beregningsmetoden.